18. 7. 2019

ID: 109675

Legitimní očekávání a náklady řízení

Odkloní-li se odvolací soud od výkladu Nejvyššího soudu v otázce určení výše odměny advokáta ve sporu o poskytnutí zadostiučinění za nemajetkovou újmu v důsledku nesprávného úředního postupu, aniž vysvětlí, z jakého důvodu tak vzdor očekávání žalované postupuje, poruší čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

(Nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. IV.ÚS 3277/18 ze dne 6.6.2019)

Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti České republiky - Ministerstva spravedlnosti, jednající prostřednictvím Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových - Územní pracoviště Ústí nad Labem, zastoupeného pověřenou pracovnicí Mgr. K.O., proti výroku II. rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 12 Co 245/2017-60 ze dne 13. 6. 2018, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem, jako účastníka řízení, a L.H., zastoupené JUDr. J.S., advokátem, sídlem T., jako vedlejší účastnice řízení, tak, že výrokem II. rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 12 Co 245/2017-60 ze dne 13. 6. 2018 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky. Výrok II. rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 12 Co 245/2017-60 ze dne 13. 6. 2018 se ruší.

Z odůvodnění:

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Vedlejší účastnice se domáhala po stěžovatelce zaplacení nemajetkové újmy ve výši 238 000 Kč s příslušenstvím způsobené jí nedůvodnými průtahy v řízení vedeného u Okresního soudu v Teplicích (dále též jen "okresní soud") pod sp. zn. 12 C 95/2002. Stěžovatelka poskytla v rámci mimosoudního řešení sporu vedlejší účastnici přiměřené zadostiučinění ve výši 125 125 Kč.

2. Okresní soud rozsudkem ze dne 10. 2. 2017 č. j. 21 C 53/2016-40 pak řízení co do částky 125 125 Kč zastavil a dále rozhodl, že stěžovatelka je povinna zaplatit vedlejší účastnici dalších 46 715 Kč s příslušenstvím a uložil stěžovatelce povinnost zaplatit vedlejší účastnici na náhradě nákladů řízení částku 22 808,50 Kč.

3. Na základě odvolání stěžovatelky Krajský soud v Ústí nad Labem (dále též jen "krajský soud") ve shora označeném rozsudku ve výroku I. rozsudek okresního soudu změnil tak, že stěžovatelka je povinna zaplatit vedlejší účastnici částku 3 755 Kč s příslušenstvím a že žaloba, aby stěžovatelce byla uložena povinnost zaplatit žalobkyni další částku 42 940 Kč s příslušenstvím, se zamítá. Krajský soud v ústavní stížností napadeném výroku II. rozhodl o nákladech řízení tak, že rozhodl znovu o nákladech řízení před soudy obou stupňů a přiznal vedlejší účastnici náklady ve výši 39 688 Kč za řízení před soudem prvého stupně a 7 937,60 Kč za řízení před odvolacím soudem, tedy celkem 47.625,60 Kč.

II. Argumentace stěžovatelky

4. Stěžovatelka tvrdí, že krajský soud napadeným výrokem porušil ústavně zaručené právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále "Listina"),

právo na spravedlivý proces dle čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a taktéž ústavní právo stěžovatelky vlastnit majetek garantovaný čl. 11 odst. 1 Listiny.

5. Podle stěžovatelky krajský soud v napadeném výroku nesprávným způsobem určil výši mimosmluvní odměny právního zástupce vedlejší účastnice. Krajský soud výši odměny advokáta určil dle nesprávného ustanovení vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (dále též jen "advokátní tarif"), neboť postupoval dle § 7 a 12 odst. 4 advokátního tarifu a vycházel z tarifní hodnoty sporu 139 620 Kč.

6. Podle stěžovatelky je však uvedený postup v rozporu s již poměrně ustálenou judikaturou vztahující se k určení výše nákladů řízení v řízeních vedených o poskytnutí zadostiučinění za nemajetkovou újmu vzniklou v důsledku nesprávného úředního postupu. Ve sporu měl být dle stěžovatelky aplikován § 9 odst. 4 písm. a) advokátního tarifu, neboť se jedná o kompenzaci za zásah do osobnostních práv vedlejší účastnice. Soud měl tedy vycházet z tarifní částky 50 000 Kč, tudíž za jeden úkon právní služby mělo být právnímu zástupci vedlejší účastnice přiznáno 3 100 Kč, nikoli 6 250 Kč. Podle stěžovatelky jí tak bylo nesprávným postupem krajského soudu uloženo, aby zaplatila na nákladech řízení (při započtení DPH) o 22 941,60 Kč více.

7. Stěžovatelka připomíná, že neměla možnost se k tomuto způsobu určení nákladů řízení vyjádřit a výši nákladů řízení jakýmkoli způsobem sporovat, neboť výši nákladů řízení a způsob jejich určení zjistila až z písemného vyhotovení rozsudku, což je v rozporu s principem kontradiktornosti soudního řízení. Napadený výrok je taktéž dle stěžovatelky v rozporu s obecnými právními principy, jako je důvěra v právo, právní jistota a předvídatelnost soudních rozhodnutí.

III. Průběh řízení před Ústavním soudem

8. Pro účely tohoto řízení si Ústavní soud vyžádal spis a vyzval účastníka řízení a vedlejší účastnici řízení k vyjádření se k ústavní stížnosti.

9. Krajský soud ve svém vyjádření odkazuje na skutkové a právní závěry napadeného rozhodnutí a stížnost považuje za nedůvodnou.

10. Vyjádření vedlejší účastnice rekapituluje průběh řízení před obecnými soudy, a uvádí, že stěžovatelka má trvale zájem na co nejnižších náhradách nákladů vynaložených za soudní řízení, a to nejen v této věci. Podle vedlejší účastnice si stěžovatelka zákonem č. 82/1998 Sb. určila, že náhradu škody způsobené státem, včetně škody způsobené nesprávným úředním postupem, sice nahradí, ale náklady s uplatněním takového nároku ponese poškozený i tehdy, pokud bude mít plný úspěch. Stěžovatelka také do právního řádu zařadila vyhlášku č. 177/1996 Sb. (advokátní tarif) včetně aktuálního ustanovení § 9 odst. 4 písm. a). Nyní se stěžovatelka snaží závazným výkladem tohoto ustanovení dosáhnout toho, aby minimalizovala své náklady v soudních řízeních. Vedlejší účastnice dále připomíná, že rozhodnutí o náhradě nákladů řízení by mělo být nejen spravedlivé, ale mělo by vést účastníky sporu k respektování právních předpisů. Náhrada nákladů řízení má výchovnou funkci, je mimo jiné sankcí za neplnění povinností stanovených zákonem, přičemž podle vedlejší účastnice příliš nízká sankce nesplňuje účel, pro který byla uložena. Vedlejší účastnice připomíná, že Ústavní soud se v minulosti opakovaně zabýval náhradou nákladů řízení ve věcech o poskytnutí přiměřeného zadostiučinění a dospěl k závěru, že jde o rozhodnutí, v němž výše plnění závisí na úvaze soudu, který má možnost přiznat náhradu nákladů řízení v plné výši, přestože poškozený byl úspěšný se svým nárokem jen částečně. Závěr Nejvyššího soudu o aplikaci § 9 odst. 4 písm. a) advokátního tarifu nepovažuje vedlejší účastnice za důvodný.

11. Stěžovatelka již repliku k vyjádření účastníka řízení a vedlejší účastnice řízení nezasílala.

12. Dle § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon o Ústavním soudu"), rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný.

14. Ačkoliv stát nemůže být nositelem všech základních práv, jsou mu některá základní práva přiznávána, a to především právo na spravedlivý proces, jakož i právo na ochranu vlastnictví. Jak již dříve Ústavní soud konstatoval, stát může být nositelem základních práv pouze tehdy, když nevystupuje v pozici subjektu veřejného práva, čili jako nositel veřejné moci [viz stanovisko Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 9/99 ze dne 9. 11. 1999 (ST 9/16 SbNU 372), či nález sp. zn. Pl. ÚS 20/15 ze dne 19. 7. 2016 (N 127/82 SbNU 61), body 45-47]. Stěžovatelka byla žalovanou stranou v řízení před civilním soudem a rozporuje způsob určení výše nákladů řízení. Ústavní soud aktivní legitimaci pro podání ústavní stížnosti státu ve sporech týkajících se odškodnění za nesprávný úřední postup ve svých rozhodnutích shledává a stížnostmi se věcně zabývá (srov. např. usnesení sp. zn. II. ÚS 2138/16 ze dne 25. 10. 2016, sp. zn. III. ÚS 1606/16 ze dne 6. 9. 2016, sp. zn. III. ÚS 2528/16 ze dne 23. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 3414/13 ze dne 3. 12. 2013, sp. zn. IV. ÚS 1343/10 ze dne 3. 9. 2010, sp. zn. III. ÚS 3315/09 ze dne 21. 1. 2010 či sp. zn. II. ÚS 1214/08 ze dne 27. 8. 2009).

15. Ústavní stížnost je přípustná, neboť byly vyčerpány všechny zákonné procesní prostředky k ochraně práv (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu a contrario) a stěžovatelka jedná k tomu pověřenou osobou (§ 30 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

16. Ústavní stížnost je důvodná.

17. Ústavní soud předesílá, že obecně přistupuje k přezkumu rozhodnutí o nákladech řízení značně rezervovaně, přičemž úvahy obecných soudů ve věcech nákladů řízení by neměl nahrazovat úvahami svými. Přezkum je minimalizován zejména tam, kde sporná částka nedosahuje ani výše bagatelní hranice sporu. V nyní posuzované věci jde však o situaci poněkud odlišnou, neboť primárně jde o otázku dodržení zásad spravedlivého procesu a předvídatelnosti soudních rozhodnutí, přičemž sporná částka je navíc cca 23 tisíc Kč.

18. Ústavní soud přezkoumal napadené rozhodnutí z hlediska ústavních záruk spravedlivého procesu, vyplývajících zejména z čl. 36 odst. 1 Listiny. Pokud jde o obsah těchto záruk, z ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu vyplývá, že zásadám spravedlivého procesu by neodpovídaly výklad a použití tzv. podústavního práva, jež by nezohlednily správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného práva nebo svobody na posuzovanou věc [nález sp. zn. III. ÚS 256/01 ze dne 21. 3. 2002 (N 37/25 SbNU 287)], nebo by nerespektovaly jednoznačně znějící kogentní normu [nález sp. zn. III. ÚS 224/98 ze dne 8. 7. 1999 (N 98/15 SbNU 17)], nebo by zjevně a neodůvodněně vybočovaly ze standardů výkladu, který je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovatelnému (doktrinálnímu) chápání dotčených právních institutů [nález sp. zn. Pl. ÚS 85/06 ze dne 25. 9. 2007 (N 148/46 SbNU 471)]. Rozhodnutí, jehož nosné důvody by byly výsledkem takto nesprávně provedeného výkladu, by z ústavněprávního hlediska nemohlo obstát. Tyto požadavky se přitom uplatní ve vztahu k soudním rozhodnutím obecně, tedy nejen ve vztahu k rozhodnutím ve věci samé, ale též rozhodnutím nemeritorním, jimiž by mohlo být zasaženo do subjektivních práv účastníků řízení. Tak tomu je i v případě rozhodnutí o náhradě nákladů řízení [např. nález sp. zn. I. ÚS 653/03 ze dne 12. 5. 2004 (N 69/33 SbNU 189)].

19. Z hlediska nákladů řízení je podstatou nyní posuzované věci otázka určení tarifní hodnoty sporu v řízeních o poskytnutí zadostiučinění za nemajetkovou újmu vzniklou nesprávným úředním postupem. Okresní soud vycházel z paušální částky 50 000 Kč. Tato částka vyplývá z § 9 odst. 4 písm. a) advokátního tarifu, neboť citované ustanovení mj. uvádí, že "částka 50 000 Kč se považuje za tarifní hodnotu ve věcech osobnostních práv". Odměna za jeden úkon právní služby z takto vymezené tarifní hodnoty sporu pak činí 3 100 Kč.

20. Ústavní soud na tomto místě připomíná výklad Nejvyššího soudu plynoucí z rozhodnutí sp. zn. 30 Cdo 3378/2013 ze dne 29. 1. 2014, v němž se mj. uvádí: "Na případy, kdy je předmětem řízení zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou nesprávným výkonem veřejné moci, je při stanovení tarifní hodnoty podle vyhlášky č. 177/1996 Sb. přiléhavé aplikovat § 9 odst. 4 písm. a). Není totiž možné přehlédnout, že v řízeních, v nichž se jedná o odškodnění nemajetkové újmy způsobené nesprávným úředním postupem či nezákonným rozhodnutím, se jedná o kompenzaci za zásah do osobnostních práv poškozených v širším slova smyslu". Nejvyšší soud pak dodal, že "nemajetková újma, o jejíž odškodnění v takových řízeních jde, je totiž vždy následkem zásahu do některé ze složek nemajetkové (osobní) složky jednotlivce (poškozeného)", přičemž "odměna advokáta za zastupování v řízení, jehož předmětem je náhrada nemajetkové újmy za nesprávný úřední postup či nezákonné rozhodnutí ve smyslu zákona č. 82/1998 Sb., se vypočte z tarifní hodnoty stanovené podle § 9 odst. 4 písm. a) vyhlášky č. 177/1996 Sb.".

21. V nyní posuzované věci postupoval okresní soud v intencích výkladu Nejvyššího soudu. Uvedený výklad Nejvyššího soudu, ač byl ústavní stížností napaden, v minulosti nijak nezpochybnil ani Ústavní soud (srov. usnesení sp. zn. III. ÚS 726/17 ze dne 11. 4. 2017).

22. Proti rozhodnutí okresního soudu podala odvolání pouze stěžovatelka, nikoli vedlejší účastnice, krajský soud však rozhodl (ve vztahu k nákladům řízení) v neprospěch stěžovatelky bez možnosti se k odlišnému způsobu určení nákladů řízení jakkoli vyjádřit.

23. Výrok okresního soudu o nákladech řízení, resp. způsob výpočtu nákladů řízení a určení tarifní hodnoty sporu, nebyl žádnou ze stran v odvolacím řízení zpochybněn. Krajský soud po změně rozhodnutí okresního soudu rozhodl opětovně o výši nákladů řízení jak před okresním, tak krajským soudem, ovšem bez jakéhokoli zdůvodnění rozhodl o nákladech řízení odlišně od soudu prvého stupně, neboť tarifní hodnotu sporu neurčil dle pravidla § 9 odst. 4 písm. a) advokátního tarifu, resp. v souladu se shora uvedeným výkladem Nejvyššího soudu, ale podle částky vyšší, konkrétně částky, které se vedlejší účastnice skutečně domohla, ať již mimosoudně, či soudně, tedy z částky 139 620 Kč. Odměna za jeden úkon právní služby v řízení před okresním i krajským soudem tak byla nově stanovena na 6 250 Kč. Při započtení náhrady hotových výdajů a DPH pak byly celkově náklady řízení stanoveny na 47 625,60 Kč.

24. Pokud by krajský soud postupoval v intencích výše uvedeného názoru Nejvyššího soudu, resp. při zohlednění předmětu sporu jakožto sporu ve věcech osobnostních práv, a určil tarifní hodnotu jednoho právního úkonu z částky 50 000 Kč, tedy ve výši 3 100 Kč, byly by celkové náklady řízení nižší o necelých 23 tisíc Kč.

25. Ústavní soud s ohledem na svou zdrženlivost ve věcech přezkumu rozhodnutí o nákladech řízení nehodlá být finálním arbitrem správnosti aplikace advokátního tarifu. Zároveň však nemůže pominout situaci, kdy je určitá právní otázka související s výkladem advokátního tarifu již ze strany obecných soudů vyřešena, a účastníci řízení pak spoléhají na předvídatelnou a konzistentní aplikaci pravidel týkajících se nákladů řízení. Zvláště důležité je to pak v případě, kdy soud odvolací rozhodne o nákladech řízení odlišně od soudu prvého stupně a účastníci řízení již nemají možnost v rámci obecné justice proti takovému rozhodnutí brojit, ani se k odlišnému výkladu odvolacího soudu jakkoli předem vyjádřit, nejsou-li s ním předem seznámeni.

26. Je nutno přisvědčit stěžovatelce, že mohla legitimně očekávat, že odvolací soud rozhodne o nákladech řízení v souladu s praxí Nejvyššího soudu, zvláště pak, pokud takto rozhodl soud prvého stupně, a nikdo z účastníků jeho postup nijak nerozporoval. Krajský soud zároveň odchýlení se od rozhodovací praxe Nejvyššího soudu sám nijak nezdůvodnil. Tento postup je v rozporu se zásadami právního státu garantovanými v čl. 1 odst. 1 Ústavy.

27. V jakékoli oblasti výkladu podústavního práva, včetně výkladů pravidel pro výpočet nákladů řízení jistě nelze vyloučit judikatorní změny. Ústavní soud se podrobně otázkou možného odchýlení od dosavadní judikatury mnohokrát zabýval. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 613/06 ze dne 18. 4. 2007 (N 68/45 SbNU 107) pak výslovně uvádí, že "judikatura nemůže být bez vývoje a není vyloučeno, aby (a to i při nezměněné právní úpravě) byla nejen doplňována o nové interpretační závěry, ale i měněna. Změna rozhodovací soudní praxe, zvláště jde-li o praxi nejvyšší soudní instance povolané i k sjednocování judikatury nižších soudů, je ovšem jevem ve své podstatě nežádoucím, neboť takovouto změnou zjevně je narušen jeden z principů demokratického právního státu, a to princip předvídatelnosti soudního rozhodování. To je prioritním důvodem, proč platná právní úprava předepisuje pro soudy nejvyšších instancí i pro Ústavní soud zvláštní a závazná pravidla přijímání rozhodnutí v situacích, kdy jimi má být jejich dosavadní judikatura překonána. Dokonce, i kdyby takovéto procedury nebyly pro uvedené případy pozitivním právem zakotveny, nic by to neměnilo na povinnosti soudů přistupovat ke změně judikatury nejen opatrně a zdrženlivě (tj. výlučně v nezbytných případech opodstatňujících překročení principu předvídatelnosti), ale též s důkladným odůvodněním takového postupu; jeho součástí nezbytně by mělo být přesvědčivé vysvětlení toho, proč, vzdor očekávání respektu k dosavadní rozhodovací praxi, bylo rozhodnuto jinak" (bod 25). Podobně se Ústavní soud vyjádřil též v nálezu sp. zn. IV. ÚS 2170/08 ze dne 12. 5. 2009 (N 117/53 SbNU 473). Ústavní soud tedy nevyloučil ve vztahu k nejvyšším soudním instancím sjednocujícím rozhodovací praxi soudů možnost změny judikatury, ovšem tuto změnu podmínil splněním jak procedurálních, tak materiálních podmínek [srov. nález sp. zn. III. ÚS 1275/10 ze dne 22. 12. 2010 (N 253/59 SbNU 581)]. Odchýlením se od konstantní judikatury při nerespektování takto vymezených podmínek dojde k porušení práva na spravedlivý proces.

28. Z výše uvedeného je zcela jednoznačně patrno, že stanovil-li Ústavní soud jasné ústavní meze pro změnu rozhodovací praxe ve vztahu k vrcholným soudům, o to více bude vykazovat ústavněprávní deficit postup soudů nižších instancí, které svévolně a bez zdůvodnění rozhodnou v rozporu s již ustálenou a jasnou judikaturou, v důsledku tedy zároveň v rozporu s očekáváním účastníků řízení, že ve skutkově stejných případech bude rozhodováno stejně [srov. nález sp. zn. II. ÚS 1769/13 ze dne 7. 5. 2014 (N 79/73 SbNU 397)].

29. Krajský soud nejen že nezdůvodnil, proč má být v dané věci rozhodováno odlišně od výkladu Nejvyššího soudu, zároveň však ani nedal možnost stěžovatelce, v jejíž neprospěch měnil výrok o nákladech řízení se k danému postupu jakkoli vyjádřit a případně argumentaci svědčící pro potřebu se od názoru Nejvyššího soudu v dané věci odchýlit, jakkoli rozporovat, čímž došlo k porušení čl. 38 odst. 2 Listiny.

30. Argumentace vedlejší účastnice o možnosti přiznat náklady řízení "v plné výši" na uvedeném závěru nic nemění, neboť ona "plná výše" nákladů plyne z advokátního tarifu, ten byl ze strany Nejvyššího soudu určitým závazným způsobem interpretován a tuto "plnou výši" nákladů soud prvého stupně vedlejší účastnici přiznal. Krajský soud se však od tohoto výkladu odchýlil, rozhodl mimo pravidla advokátního tarifu, aniž jakkoli svůj závěr zdůvodnil.

31. Ústavní soud proto uzavřel, že napadeným výrokem II. rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 12 Co 245/2017-60 ze dne 13. 6. 2018 došlo k porušení práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky.

32. Ústavní soud proto podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadený výrok podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Odměna advokáta
- Územní plán
- Základní vzdělávání (exkluzivně pro předplatitele)
- Katastr nemovitostí
- Restituce (exkluzivně pro předplatitele)
- Klimatická žaloba
- CHKO Soutok
- Správní žaloba a trestní rozsudek
- Nároky pozůstalých (exkluzivně pro předplatitele)
- Odpovědnost státu za újmu (exkluzivně pro předplatitele)
- Zemědělská půda